

نقش مدرسه در آموزش های دینی

محدثه دهقانی مدوار¹، فائزه زراعتکار²

¹ کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان

اداره آموزش و پرورش شهرستان قدس، آموزشگاه شهیدرستمی

www.mohadesedehghani2001@gmail.com

09361579641

² دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه شهیدرجایی، کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان

اداره آموزش و پرورش شهرستان قدس، آموزشگاه شهیدرستمی

www.faezehzeraatkar54@gmail.com

09017946072

چکیده:

تربیت دینی یکی از ارکان اساسی فرآیند آموزش و پرورش است که نقش تعیین کننده ای در شکل گیری هویت دینی و اخلاقی افراد ایفا می کند. این مقاله به بررسی نقش مدرسه در آموزش های دینی و تأثیر آن بر رشد معنوی، اخلاقی و اجتماعی دانش آموزان پرداخته است. در این راستا، تأثیر ابعاد مختلف مدرسه از جمله معلمان، برنامه های درسی، فضای فیزیکی و تعاملات اجتماعی در فرآیند تربیت دینی بررسی شده است. یافته ها نشان می دهند که معلمان به عنوان الگوهای دینی و اخلاقی، برنامه های درسی مناسب و فضای آموزشی مثبت می توانند به تقویت باورهای دینی و رشد شخصیت اخلاقی دانش آموزان کمک کنند. همچنین، تربیت دینی در مدرسه نه تنها به ارتقاء هویت دینی دانش آموزان منجر می شود، بلکه تأثیرات مهمی در تقویت مهارت های اجتماعی و اخلاقی آن ها نیز دارد. در پایان، مقاله به چالش ها و فرصت های موجود در ارتقاء تربیت دینی در مدارس اشاره کرده و پیشنهاداتی برای بهبود فرآیند تربیتی در این حوزه ارائه می دهد.

واژگان کلیدی:

تربیت دینی، نقش مدرسه، معلم، برنامه درسی، دانش آموزان، تعاملات اجتماعی.

1. مقدمه

خداوند به انسان کرامت داده و او را خلیفه خود بر روی زمین نامیده است، پس آدمی لایق رسیدن به تمام کمالات است. انسانی که خلیفه است باید با موجودات دیگر تمایز پیدا کند، این تمایز با تربیت صورت می گیرد، تربیتی که انسان را به کمالات بالا برساند. برای رسیدن به این کمالات، انسان باید در راه دین قدم بگذارد تا به رشد ویژه خود برسد. مدرسه یکی از عواملی است که انسان را در مسیر رشد و تعالی هدایت می کند. در این مقاله به نقش مدرسه در تربیت دینی می پردازیم.

1-1. بیان مسئله

انسان ها شایسته رسیدن به کمالات الهی هستند و برای رسیدن به این کمالات باید در مسیر دین قدم بردارند در این راه برخی ، انسان ها را از دین دور می کنند و برخی سبب نزدیک شدن انسان ها به خداوند می شوند . جامعه دینی به تربیت دینی نیاز دارد تا استعداد افراد شکوفا شود . ابعاد تربیتی انسان شامل تربیت عبادی ، تربیت جسمانی ، تربیت اقتصادی ، تربیت زیبایی شناختی ، تربیت اجتماعی ، تربیت علمی و تربیت خانوادگی است بنابراین تربیت همه ابعاد انسان ، ساده نیست لذا باید همه عوامل موثر به طور هماهنگ به تربیت بپردازند . در این نوشته سعی داریم مسئولیت مدرسه را در تربیت دینی دانش آموزان بیان کنیم .

2-1. اهمیت و ضرورت مسئله

توجه به تربیت دینی و اخلاقی از دیدگاه اسلام نقش اساسی در سعادت انسان ها دارد . همچنین دوران تحصیل در مدارس مهمترین دوران در شکل گیری شخصیت دانش آموزان محسوب میشود . در خصوص آموزه های دینی ، اخلاق و عبادات ، نتیجه ی اعتقادی است که همراه با شناخت و ایمان باشد. بنابراین پرداختن مدرسه به ابعاد تربیت دینی ، ضروری است. با توجه به اهمیت جایگاه مدرسه در تربیت دانش آموزان ، ضروری است به چگونگی تربیت دینی در مدرسه و اسب های احتمالی آن بپردازیم .

3-1. اهداف

هدف اصلی این مقاله ، بررسی نقش مدرسه در فرآیند تربیت دینی دانش آموزان است. مقاله قصد دارد تا با تحلیل ابعاد مختلف تربیت دینی در مدرسه ، تأثیر آن را بر هویت دینی و رفتارهای اخلاقی دانش آموزان روشن کند. در این راستا ، اهداف مختلفی در نظر گرفته شده است ، از جمله : بررسی اهمیت تربیت دینی در محیط مدرسه به عنوان یک عامل مؤثر در شکل دهی به شخصیت دانش آموزان ، تحلیل نقش معلمان در فرآیند تربیت دینی و نحوه تعامل آن ها با دانش آموزان ، و همچنین ارزیابی تأثیر برنامه های درسی و شیوه های آموزشی بر تربیت دینی . علاوه بر این ، مقاله به بررسی ارتباط بین ابعاد مختلف وجودی انسان (مانند ابعاد جسمی ، روانی ، اجتماعی و معنوی) و تربیت دینی پرداخته و سعی دارد راهکارهایی برای ارتقاء کیفیت تربیت دینی در مدارس ارائه دهد.

4-1. سوال یا فرضیه

برای ادامه این مقاله در این قسمت دو فرضیه ارائه میشود :

فرضیه اول: بر اساس تعاملات مدرسه و برنامه های آموزشی ، تربیت دینی در مدارس می تواند موجب تقویت هویت دینی و رفتارهای اخلاقی دانش آموزان شود.

فرضیه دوم: ابعاد مختلف وجودی انسان (جسمی ، روانی ، اجتماعی و معنوی) در فرآیند تربیت دینی مدرسه تأثیرگذار هستند و تعامل مثبت میان این ابعاد می تواند به رشد جامع فرد کمک کند.

5-1. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش در مورد نقش مدرسه در آموزش‌های دینی به بررسی مطالعات و تحقیقات پیشین پرداخته و نحوه تأثیرگذاری نهاد مدرسه در تربیت دینی دانش‌آموزان را مورد توجه قرار می‌دهد. این پیشینه شامل دیدگاه‌های مختلف در ارتباط با تربیت دینی، تأثیرات برنامه‌های درسی، نقش معلمان و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان است. بسیاری از پژوهش‌ها بر اهمیت تربیت دینی به عنوان یک جزء اساسی از تربیت اخلاقی و اجتماعی تأکید دارند. در پژوهش‌های مختلف، تربیت دینی به عنوان فرآیندی تعریف شده است که هدف آن رشد معنوی، اخلاقی و اجتماعی دانش‌آموزان است. به‌ویژه در دوران ابتدایی، این نوع تربیت می‌تواند پایه‌گذار رفتارهای اخلاقی و هویتی پایدار باشد. تحقیقات نشان می‌دهند که تربیت دینی در مدارس می‌تواند موجب شکل‌گیری هویت دینی و تقویت ارزش‌های اخلاقی در دانش‌آموزان شود. (ابراهیمی، 1393 و محمدی، 1398)

در بسیاری از پژوهش‌ها، نقش معلمان در انتقال مفاهیم دینی و شکل‌دهی به رفتار دینی دانش‌آموزان تأکید شده است. به‌ویژه، تعاملات روزمره معلمان با دانش‌آموزان و توانایی آنان در ایجاد ارتباط مؤثر با آنها برای انتقال آموزه‌های دینی و اخلاقی حائز اهمیت است. برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که معلمان به عنوان الگوهای دینی در ذهن دانش‌آموزان عمل می‌کنند و رفتارهای دینی آن‌ها به‌طور مستقیم تحت تأثیر سبک تدریس و رفتار معلمان قرار دارد. (سلیمانی، 1394 و سهرابی، 1399)

مطالعات نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی، به‌ویژه در مقاطع ابتدایی، می‌توانند نقشی حیاتی در تربیت دینی ایفا کنند. استفاده از محتوای دینی در کتب درسی، ارائه درس‌هایی در زمینه اخلاق و فضایل دینی، و گنجاندن موضوعات مرتبط با دین در سایر دروس، می‌تواند به تقویت هویت دینی و رشد معنوی دانش‌آموزان کمک کند. تحقیقات نشان می‌دهند که طراحی و اجرای برنامه‌های درسی دینی به صورت کارآمد می‌تواند دانش‌آموزان را به درک بهتری از مفاهیم دینی و اخلاقی سوق دهد. (مطالعات یوسفی، 1397 و مرادی، 1400)

تعاملات اجتماعی میان دانش‌آموزان در مدرسه، به‌ویژه در فعالیت‌های گروهی، می‌تواند به شکل‌گیری مهارت‌های اجتماعی و اخلاقی در آن‌ها کمک کند. این تعاملات که در کلاس‌های درس، بازی‌ها و فعالیت‌های خارج از کلاس رخ می‌دهند، می‌توانند فضایی را برای رشد رفتارهای دینی و اجتماعی مناسب فراهم کنند. در این راستا، مطالعات مختلف نشان داده‌اند که ایجاد فضای مثبت و محترمانه در مدرسه می‌تواند به تقویت روحیه دینی و اخلاقی در دانش‌آموزان کمک کند. (مطالعات موسوی، 1395 و قاسمی، 1399)

پژوهش‌ها بر این نکته تأکید دارند که تربیت دینی باید به ابعاد مختلف وجودی انسان (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) توجه کند. تحقیقات نشان می‌دهند که تربیت دینی باید نه تنها به آموزش اصول و آموزه‌های دینی بپردازد، بلکه باید درصدد رشد کامل شخصیت دانش‌آموز در تمام ابعاد وجودی‌اش باشد. این رویکرد جامع می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا به‌طور هماهنگ و متوازن رشد کنند و به رفتارهای دینی خود در تمام جنبه‌های زندگی توجه داشته باشند. (مطالعات رضایی، 1394 و هاشمی، 1400)

در مجموع، پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تربیت دینی در مدارس نه تنها به عنوان یک وظیفه اخلاقی و دینی، بلکه به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه شخصیت و هویت دانش‌آموزان در نظر گرفته می‌شود. نقش معلمان، برنامه‌های درسی و تعاملات اجتماعی در فرآیند تربیت دینی تأثیرات قابل توجهی دارند و از این رو توجه به این ابعاد در توسعه و بهبود روش‌های تربیتی در مدارس اهمیت ویژه‌ای دارد. تحقیقات در این زمینه نه تنها برای پیشرفت علمی اهمیت دارند، بلکه می‌توانند راهگشای بهبود روش‌های تربیتی در مدارس و جوامع مختلف باشند.

2. روش شناسی

2-1. نوع تحلیل

نوع تحلیل در این تحقیق تحلیل محتوا است. در این روش، مقالات و منابع مختلف به صورت کیفی بررسی و تحلیل می‌شوند تا الگوها، مفاهیم و دیدگاه‌های مشترک در زمینه تربیت دینی در مدارس استخراج شود. تحلیل محتوا به طور خاص به شناسایی و طبقه‌بندی مفاهیم کلیدی در موضوع تربیت دینی و نقش مدرسه پرداخته است.

2-2. نحوه گردآوری اطلاعات

روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق مطالعه مروری است که از منابع مختلف علمی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌ها و تحقیقات پیشین جمع‌آوری شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات، ابتدا از پایگاه‌های داده علمی استفاده شده است. مقالات مرتبط با کلمات کلیدی مثل «تربیت دینی»، «نقش مدرسه در تربیت دینی»، «آموزش دینی در مدارس» جستجو و انتخاب شدند. سپس مقالات منتخب بر اساس اعتبار علمی، سال انتشار و ارتباط با موضوع تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند.

2-3. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق به طور غیرمستقیم شامل تمامی مقالات علمی، کتاب‌ها، گزارش‌های تحقیقاتی و سایر منابع معتبر در زمینه تربیت دینی و نقش مدرسه در این فرآیند است، انتخاب شده‌اند. به طور خاص، این جامعه شامل مقالات منتشر شده در پایگاه‌های علمی معتبر و کتاب‌هایی است که به تحلیل و بررسی تأثیرات تربیت دینی در مدارس پرداخته‌اند.

2-4. مدل نمونه گیری

در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. به این معنا که برای انتخاب منابع، به جای استفاده از روش‌های تصادفی، مقالات و منابعی انتخاب شده‌اند که به طور مستقیم و عمیق به موضوع تربیت دینی در مدارس و نقش مدرسه در این فرآیند پرداخته‌اند.

2-5. روش تجزیه و تحلیل داده

تحلیل یافته‌ها در این پژوهش به صورت توصیفی و کیفی صورت گرفته است. در این فرآیند، مفاهیم اصلی و نتایج مختلف مقالات بررسی و دسته‌بندی شدند تا الگوها و ارتباطات میان آن‌ها شناسایی شوند. تحلیل‌ها به گونه‌ای انجام شدند که بتوانند پاسخی به سوالات پژوهشی مقاله ارائه دهند و به ارزیابی نقش مدرسه در تربیت دینی، تأثیر برنامه‌های درسی، نقش معلمان و چالش‌ها و فرصت‌ها در این زمینه پرداخته شود.

3. بحث درباره یافته‌ها

3-1. تعریف مفاهیم اولیه

تربیت: تربیت واژه‌ای عربی است که معادل آن در انگلیسی در فارسی به عنوان آموزش و پرورش ترجمه می‌شود. معنای تربیت از نظر لغوی یعنی خروج کودک از حالت اولیه و مراقبت‌های تغذیه‌ای و روحی و آموزش دادن عادات نیک به آنها. در تعریف تربیت از نظر اصطلاح هر یک از دانشمندان علوم تربیتی تعریفی برای خود دارد برخی می‌گویند تربیت یعنی فعالیت منظم و مستمر برای کمک به رشد از جهات مختلف و پرورش استعداد های دانش آموز به گونه ای که این تغییرات در ظاهر دانش آموز و رفتارش نمایان شود (امینی، 1386، ص 27)

تعریف تربیت دینی: تربیت دینی یک اصطلاح ترکیبی شامل تربیت و دین است. با معنای تربیت آشنا شده اید و دین نیز به معنای اصل ارتباط با خدا یا همان عبودیت است. تربیت دینی تعریف مشخصی ندارد اما از نظر دکتر داوودی یعنی مجموعه اعمال هدف دار به منظور آموزش بخش های معتبر دین به اشخاص، به گونه ای که اشخاص به آن بخش های آموزش داده متعهد باشند. (محمد داوودی، 1388، ص 104) تربیت دینی به طور کلی سه مفهوم عام، خاص و اخص دارد.

تربیت دینی در معنای عام که در همه دین ها وجود دارد یعنی کارهای آموزشی در چارچوب دین؛ این معنا در دو بعد نظری و عملی متفاوت است. در بعد نظری آموزه هایی در نظر گرفته می شود که منبع آن دین است اما در بعد عملی آموزه هایی در نظر گرفته می شود که در چارچوب دین هستند.

تربیت دینی خاص در این مفهوم معادل تربیت اسلامی است و به معنی فعالیت های تربیتی ای است که در چارچوب دین قرار می گیرد و مبنای آن اسلام است.

تربیت دینی اخص مربوط به بخشی از تربیت اسلامی است زیرا آموزه های دینی خود می توانند به بخش های مختلفی مانند اخلاق، سیاست و اقتصاد تقسیم شوند. هر کدام از این بخش ها می تواند به خود انسان و یا زندگی انسان ربط داشته باشد.

اگر موارد زیر در تربیت دینی رعایت شود هدایت انسان راحت تر می شود:

مجزا در نظر گرفتن آموزش فرد در جهت عبودیت.

آشنایی انسان با وظایف و شریعت های دینی.

به کارگیری کارکرد های قلب در جهت قرب به خدا

تربیت دینی شامل سه بخش زیر است:

الف. تربیت اعتقادی: اعتقاد به عقاید اسلامی شرط لازم برای پابندی به دیگر دستورات اسلامی است نه شرط کافی. تربیت اعتقادی مقدم بر تربیت اخلاقی و عبادی است (داوودی، 1389، ص 34 و 36).

هدف تربیت اعتقادی سه بخش مشخص دارد (داوودی، 1388، ص 57):

• پرورش شناخت نسبت به خدا، پیامبر، ائمه و معاد.

• پرورش پذیرش و تسلیم نسبت به خدا، پیامبر، ائمه و معاد.

• پرورش محبت و علاقه نسبت به خدا، پیامبر، ائمه و معاد.

ب. تربیت اخلاقی: اخلاق در زندگی فردی و اجتماعی انسان تاثیر گذار است و سلامت و آرامش روانی هر انسانی مربوط به اخلاق او است (امینی، 1386، ص 292 و 293). تربیت اخلاقی دو هدف مشخص دارد:

پرورش فضایل اخلاقی و دوری از رذایل اخلاقی که موجب پابندی افراد به ارزش های اخلاقی می شود و هیچ مانعی آنها را از این ارزش ها منحرف نمی کند (داوودی، 1389، ص 68).

پرورش فهم و تعقل اخلاقی موجب می شود افراد رفتار های درست و نادرست را تشخیص دهند و وظیفه اخلاقی خود را در موقعیت های مختلف بشناسد (داوودی، 1389، ص 74).

پ. تربیت عبادی: در مجموع تربیت عبادی به چند دلیل ضروری است (محمد داوودی، 1389، ص 108):

عبادات بخشی از دین اسلام هستند و نبود تربیت عبادی باعث نقص در تربیت دینی می شود. عبادات تقویت کننده ی ایمان هستند. تربیت اعتقادی بدون توجه به تربیت عبادی مانند درخت بدون ثمره بی ارزش است.

هدف تربیت دینی:

تنها شناخت از خداوند کافی نیست زیرا هدف اصلی تربیت دینی این است که مربی از دستورات خداوند فرمان ببرد .
از نظر امام علی (ع) هدف تربیت دینی ، تربیت افرادی مومن به توحید حضوری است ، یعنی نه تنها به صورت عقلانی بلکه به این صورت که خدا و حق را در همه جا مشاهده کنیم . هدف از خلقت جن و انس نیز تعبد در برابر خداوند ذکر شده است (مهدی ابوطالبی ، 1386 ، ص 94) .

در حقیقت هر چقدر درجه ایمان بیشتر باشد ، مربی بیشتر حضور خداوند را درک می کند و در هر چیز خدا را می بیند .
برای رسیدن به توحید حضوری سه هدف میانی وجود دارد که باید اتفاق بیفتد.

حیطه شناختی: شناخت خداوند و قبول یگانگی و استقلال او ، همچنین اعتراف به فقر انسان در برابر خداوند.
حیطه عاطفی: تحریک احساسات مربی نسبت به خدا و ایجاد وابستگی او به خداوند.
حیطه حسی حرکتی : اطاعت از خداوند در برابر دستوراتش . (مهدی ابوطالبی ، 1386 ، ص 27 و 28) .
رابطه ای ابعاد وجودی انسان با تربیت دینی:

انسان دارای ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری است. همه ی این ابعاد در زمانشان مهم هستند و تفاوت ان ها سبب تاثیر بر یکدیگر میشود . فطرت این ابعاد به شکلی است که قابلیت رشد و شکوفایی دارند بنابراین تلاش سبب رشد انها میشود .
آموزش های دین اسلام از نظر شهید مطهری (گزاره های معتبر اسلام) به سه بخش کلی تقسیم می شود :
اعتقادات ، اخلاقیات ، احکام

با توجه به گستره اسلام ، تربیت اسلامی سه بخش دارد (محمد داوودی ، 1389 ، ص 29) :

1. اعتقادی : اعتقادات دارای اصول و فروعی هست که پنج اصل آن در اولویت قرار دارد و بسیار هم مهم هستند : توحید، عدل، نبوت، امامت و معاد که لازمه و مقدمه ی پذیرش فروع دین می باشند . اعتقادات بخشی از دین اسلام را تشکیل می دهد ، از این رو دین داری یک فرد مسلمان در صورتی کامل و پذیرفته است که از نظر اعتقادی کمبودی نداشته باشد (نساء / 136) .
2. اخلاقی : اخلاق و رعایت اخلاقیات در دین اسلام اهمیت زیادی دارد زیرا باعث آرامش بخشیدن به زندگی فردی و اجتماعی می شود اما عدم رعایت اخلاقیات سبب هرج و مرج شده چون کسی مسئولیت پذیر نیست و فقط به خود فکر میکند . خانواده اولین محیط تربیت و مدرسه خانواده دوم کودکان است و در تربیت انها تاثیر دارد بنابراین رخ دادن پابندی به اخلاقیات در مدرسه همان وقوع هدف اصلی تربیت دینی است .
3. احکامی (عبادی و معاملی) .

3-2. نقش مدرسه در تربیت دینی

تربیت دینی نسل جدید در جامعه امروزی موضوع حساسی است که عوامل زیادی مانند خانواده ، رسانه های جمعی ، هیئت های مذهبی ، حسینیه ها ، مساجد و همسالان و در ان نقش دارند . در بین همه عوامل ، مدرسه از نظر آموزش مهم ترین نقش را دارد . فراهم شدن زمینه تربیت دینی در مدرسه به وسیله انتخاب معلم های شایسته ، محتوای درسی مناسب ، ایجاد فضاهای آموزشی مناسب ، تعامل انسانی و اسلامی دست اندر کاران با فراگیران علم امکان پذیر است .

مدرسه علاوه بر آموزش مفاهیم درسی باید به زاویه اخلاقی مسئولیت خود توجه کند ؛ مدرسه بهترین کانون آموزش ارزش ها برای کودکان است. فعالیت های فرهنگی مانند کتابخانه ، سخنرانی ها ، ارتباط با مراکز فرهنگی، برنامه های اعتقادی و دینی و اخلاقی در مسیر پرورش و تربیت کودکان نقش اساسی دارند. (مظفری ، 1387 ، ص 126)

نقش ابعاد مختلف مدرسه در آموزش دینی به عنوان یک نهاد اجتماعی و تربیتی در فرآیند شکل دهی هویت دینی و اخلاقی دانش آموزان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مدرسه، به عنوان یک محیط آموزشی و اجتماعی، نه تنها در انتقال علم و دانش نقش دارد، بلکه در پرورش ارزش‌ها، هویت فرهنگی و دینی دانش آموزان نیز تأثیرگذار است. مدرسه از نظر ابعاد مختلف در تربیت دینی نقش دارد که برخی از آنها عبارت اند از :

الف . برنامه درسی :

محتوایی که به دانش آموزان آموزش داده می شود به عنوان برنامه درسی خوانده می شود . این محتوا شامل ارزش ها ، شناخت ها و ... می شود که ممکن است با ، باور ها و رفتار های دینی سازگار باشد که در این صورت تأثیر مثبت در تربیت دینی دارد یا ممکن است با ، باور ها تعارض داشته باشد که تأثیر منفی بر تربیت دینی خواهد گذاشت (داوودی) . برنامه درسی مدرسه یکی از مهم ترین ابعاد در آموزش دینی است. دروس دینی و اخلاقی، که به طور خاص در کتب درسی دینی و اخلاقی گنجانده شده اند، می توانند اصول و مفاهیم اساسی دین را به دانش آموزان منتقل کنند. گاهی این محتواهای آموزشی که در ظاهر ارتباطی با دین ندارند می توانند به صورت پنهان تأثیرات منفی در دانش آموز ایجاد کنند. متون آموزشی در تربیت اخلاقی کودک بسیار موثر است ؛ اگر در انتخاب این مطالب به ارتباط محتوا و زندگی اجتماعی افراد دقت شود ، منبع ان مطالب دینی باشد و متناسب با استعداد و سن متربیان باشد می توان گفت مطالب ، مفید هستند و نظام آموزشی پویا است (علی قائمی ، 1360 ، ص 105) .

برنامه های درسی نه تنها باید محتوای صحیح و علمی ارائه دهند، بلکه باید به گونه ای طراحی شوند که موجب تقویت هویت دینی و معنوی دانش آموزان شوند. از طرفی، دروس غیر دینی نیز می توانند مفاهیم دینی را در خود جای دهند، مانند تدریس تاریخ، علوم اجتماعی و حتی ریاضیات که می توانند به دانش آموزان کمک کنند تا ارتباط دین را با سایر عرصه های زندگی درک کنند (محمدی، ۱۳۹۹).

ب. فضای فیزیکی و محیط مدرسه:

هر مدرسه با توجه به کادر متفاوت ، آثار تربیتی متفاوتی خواهد داشت ؛ اینکه کادر مدرسه کدام رفتار ها را تشویق و نسبت به کدام رفتار ها بی تفاوت هستند ، بر تشکیل ارزش ها در بین متربیان تأثیر می گذارد .

ساختار ظاهری مدرسه ، نوع وسایل ، تجهیزات و حتی چینش صندلی ها بر تربیت متربیان تأثیر می گذارد . مثلاً چینش معمول صندلی ها که در همه جا هست به متربیان این پیام را می دهد که ذهن آنها خالی است و برای یادگیری یک منبع معتبر مانند معلم دارند که وظیفه آنها در برابر ایشان فقط اطاعت است. تربیتی همان محیطی است که ادب ها ، رعایت ها ، حسن خلق ها اکرام متقابل خدمت با رغبت و نظیر این ها در آن محیط صورت می گیرد (رجبعلی مظلومی ، 1374 ، ص 169) . وجود نماز خانه و کتابخانه ، برپایی مراسم های فرهنگی و مذهبی و اهمیت دادن به آنها در تربیت دینی افراد تأثیر دارد.

محیطی که در آن نمادهایی از دینی بودن مانند آیات قرآن، تصاویر پیامبران، حدیث ها و نمادهای مذهبی دیگر حضور داشته باشند، می تواند به طور غیرمستقیم دانش آموزان را با مفاهیم دینی آشنا کرده و به تقویت هویت دینی آن ها کمک کند. فضایی که احترام به عقاید دینی مختلف در آن برقرار است و در آن از ترویج ارزش های دینی حمایت می شود، به طور کلی در فرآیند تربیت دینی مؤثر است (سلیمانی، ۱۳۹۷)

پ. روابط اجتماعی و تعاملات بین معلمان و دانش آموزان:

روابط اجتماعی در مدرسه، به ویژه تعاملات میان معلمان و دانش آموزان، تأثیر بسیار زیادی در تربیت دینی دارد. معلمان به عنوان الگوهای دینی و اخلاقی برای دانش آموزان عمل می کنند و رفتارهای دینی و اخلاقی خود را به طور ناخودآگاه به دانش آموزان منتقل می کنند.

همچنین، فضای محترمانه و دوستانه‌ای که میان معلمان و دانش‌آموزان برقرار است، باعث می‌شود که دانش‌آموزان به راحتی مفاهیم دینی و اخلاقی را درک کرده و آن‌ها را در زندگی روزمره‌شان به کار گیرند. در این فرآیند، معلمان باید هم در سخن و هم در عمل نماینده آموزه‌های دینی باشند (سهرابی، ۱۴۰۰). تعامل معلم و دانش‌آموز و نیز تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر در مدرسه، نقش قاطع در تربیت دینی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند که ممکن است مثبت یا منفی باشد (داوودی، ۱۳۸۹). تعامل بین دانش‌آموزان و معلمان بخش عمده‌ای از فعالیت‌ها در مدارس است این تعامل می‌تواند از مربیان یک شیطان یا یک فرشته بسازد. امام علی (ع) می‌فرماید: وانما قلب الحدث كالارض الخاليه مالملقى فيها من شيء قبلته. قلب نوجوان مانند زمین کاشته نشده، آماده پذیرش هر بذری است که در آن پاشیده شود (نهج البلاغه، نامه ۳۱). در دین اسلام جایگاه معلم، ممتاز است و این به دلیل آن است که خداوند خود را معلم معرفی می‌کند. الرحمن، علم القرآن، خلق الانسان، علمه البيان (سوره الرحمن) خداوند رحمان، قرآن را آموزاند، انسان را خلق کرد و بیان را به او تعلیم داد. و علم آدم اسماء كلها، ولایاب کاتب ان یکتب کما علمه الله (سوره بقره / ۲۸۲). و ما علمتم من الجوارح مکلبین تعلمونهن مما علمکم الله (سوره مائده / ۴). شما که آیین شکار را به حیوانات شکاری می‌آموزانید این فن را خداوند به شما آموزش داده است.

به تعبیر یکی از علما کودک مانند یک گیاه نارس است که لازم است مدرسه و معلم او را از گزند ها در امان بدارند زمانی که در محیط اکنده از تقوا باشد ناخودآگاه به این موضوع علاقه مند میشود (محمد باقر حجتی، ۱۳۸۰ ص ۱۲۱). اگر درس صداقت، فضیلت، امانت و ... به آن‌ها داده شود می‌پذیرند و اگر درس خیانت، جنایت، فساد و تباهی داده شود هم می‌پذیرند بنابراین معلم نقش مهمی در تربیت دارد (زین العابدین قربانی، ۱۳۷۰، ص ۳۲۷).

ت. فعالیت‌های فوق برنامه و فرهنگی:

فعالیت‌های فوق برنامه و فرهنگی در مدرسه نیز می‌توانند نقش مهمی در آموزش دینی ایفا کنند. این فعالیت‌ها که ممکن است شامل مسابقات قرآنی، جشن‌های مذهبی، اردوهای فرهنگی، و فعالیت‌های اجتماعی دیگر باشند، فرصت‌هایی برای دانش‌آموزان فراهم می‌کنند تا آموزه‌های دینی را در عمل تجربه کرده و در کنار آموزش‌های رسمی، به تقویت ارتباط عمیق‌تر با مفاهیم دینی بپردازند. این گونه فعالیت‌ها، به‌ویژه وقتی در محیطی حمایتی و دینی برگزار شوند، می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا هویت دینی خود را به‌طور قوی‌تری شکل دهند (یوسفی، ۱۴۰۰).

د. فرهنگ سازمانی مدرسه:

فرهنگ سازمانی مدرسه نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. این فرهنگ شامل نگرش‌ها، باورها و ارزش‌هایی است که در مدرسه ترویج می‌شود و می‌تواند تأثیر مستقیمی بر نحوه برخورد دانش‌آموزان با مفاهیم دینی داشته باشد. مدرسه‌ای که در آن مفاهیم دینی به‌طور جدی مورد توجه قرار می‌گیرند و در آن تربیت دینی به‌عنوان یک هدف اصلی شناخته می‌شود، قادر خواهد بود به‌طور مؤثری در تربیت دینی دانش‌آموزان نقش آفرینی کند. در این فضا، همه اعضای مدرسه از جمله مدیر، معلمان، کارکنان و حتی دانش‌آموزان باید به ارزش‌های دینی پایبند باشند تا محیطی برای رشد و تقویت تربیت دینی فراهم گردد (رضایی، ۱۳۹۸).

ج. هماهنگی خانواده با مدرسه:

محیط خانوادگی و مدرسه می‌توانند به‌طور مشترک بر رفتار دینی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند. زمانی که خانواده و مدرسه هر دو در راستای تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی فعالیت کنند، دانش‌آموزان بیشتر به این ارزش‌ها پایبند خواهند بود. این امر می‌تواند از طریق آموزش، مدل‌سازی رفتار دینی و ایجاد فضایی حمایت‌گر در مدرسه و خانه محقق شود. (خلیل زاده، ۱۴۰۰)

3-3. معلم و تربیت دینی دانش‌آموزان

معلمان نه تنها باید آموزه‌های دینی را به‌طور رسمی به دانش‌آموزان منتقل کنند، بلکه باید خود به‌عنوان الگوهای دینی عمل کنند. سبک تدریس، رفتارهای اخلاقی و تعاملات معلم با دانش‌آموزان می‌تواند به‌طور مستقیم بر شکل‌گیری رفتارهای دینی و اخلاقی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد. معلمان می‌توانند از طریق ایجاد یک محیط حمایتی و مثبت، به تقویت ارزش‌های دینی و اجتماعی در دانش‌آموزان کمک کنند. (علی زاده، 1400)

معلم باید به رفتار خود توجه زیادی داشته باشد، ابتدا خود را تربیت کند، اخلاق خوب داشته باشد تا بتواند به راحتی در قلب دانش‌آموزانش جای بگیرد و ایمان را مانند نور به قلب دانش‌آموزانش بتابد (سیروس کامران ماوردیانی، آنچه مدیر، معلم، مشاور و مربی تربیتی باید بداند، ص 128)، اعتقادات خود را برای برطرف کردن شبهه‌های دانش‌آموزان تقویت کند. همچنین باید مانند گفتارش عمل کند زیرا عنصر مهم و اساسی در مدرسه معلم است و بچه‌ها در این سن حساس او را رهبر خود میدانند (مجید رشید پور، 1374). آگاهی از مسائل تربیتی اساس انتخاب یک فرد برای حرفه معلمی است (اسماعیل نساجی زواره، 1388، ص 504 و 505).

معلمی که خود دروغ بگوید، چگونه از دانش‌آموزانش توقع صداقت دارد؟

امام صادق (ع) می‌فرماید: مردم را با اعمال و رفتار خود به خوبی‌ها دعوت نمایید، نه با زبان خود.

محبوبیت و مقبولیت معلم نکات مهمی هستند زیرا محبوبیت سبب میشود دانش‌آموزان راحت‌تر سخنان معلم را قبول کنند و مقبولیت (داشتن اطلاعات جامع و صحیح) سبب اعتماد دانش‌آموزان به معلم میشود و نا آگاهی معلم سبب بی‌اعتمادی دانش‌آموزان میشود (محمد داوودی، 1389).

«إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا»: کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده‌اند خداوند رحمان محبت آنها را در دلها می‌افکند» (مریم 96).

عوامل تأثیر گذار در محبوبیت معلم: دین داری، گشاده رویی، اخلاق خوب، صلح و مدارا، تواضع، انصاف، آراستگی باطنی و ظاهری حرکات معلم باید برپایه اعتدال باشد به گونه ای که (مصطفی دلشاد تهرانی، 1382، ص 155): انتظار بیش از حد نداشته باشد که سبب دلسردی و خستگی دانش‌آموزانش شود. کمتر از حد مجاز تنبیه نکند تا دانش‌آموزان به درس بی‌توجه شوند.

معلم نباید اعتقادات خود را به دانش‌آموزانش تحمیل کند (سبب دلسردی و نفرت از دین میشود) و با حریت باید آنها را به گونه ای آماده کند که با عقل و کنترل نفس خود را درست را انتخاب کند همچنین باید به دانش‌آموزان یاد بدهد که تا جایی برای تصمیمات عقلانی و اخلاقی آزادی دارند که به دیگران آسیب نزنند (سوسن کشاورز، 1387، ص 104).

امور عبادی مستلزم زمینه قلبی هستند پس معلم میتواند این آمادگی را قبل از رسیدن به سن تکلیف در دانش‌آموزان ایجاد کند تا رفتارهای مناسبی در آینده شکل بگیرد (ملکی، شاملی، شکراللهی، 1390، ص 110).

معلم با حفظ کرامت تربیتی سبب افزایش اعتماد به نفس و مصون ماندن از لغزش اخلاقی میشود و توجه معلم به عزت نفس تربیتی مانع از الوده شدن دانش‌آموزان به گناه و وسوسه‌های شیطانی میشود (مصطفی دلشاد تهرانی، 1382، ص 230-232).

انسان موجود شگفت‌انگیزی است. خداوند انسان را گرمی داشته و او را بر بسیاری از مخلوقات برتری داده است و دنیا را مسخر او گردانیده است (اسری / 70).

تربیت تربیتی با استفاده از عقل سبب شناخت صحیح و پذیرش قلبی دین میشود. تابع عقل بودن سبب شناخت صحیح امور میشود. کوتاهی در تربیت موجب آسیب دیدن تربیتی میشود (سوسن کشاورز، 1387، ص 101).

پس از تربیت دانش آموزان، نیاز به مراقبت وجود دارد که اولیای مدرسه (معلم، معاون، مدیر و ...) باید پیگیر باشند (احمد بهشتی، 1392، ص 437).

نقش معلم در تربیت دینی یکی از ارکان اساسی در فرآیند رشد و توسعه هویت دینی و اخلاقی دانش آموزان است. معلم نه تنها به عنوان یک مرجع علمی و آموزشی، بلکه به عنوان یک الگوی اخلاقی و دینی برای دانش آموزان عمل می کند. از آنجا که مدارس محلی برای شکل گیری شخصیت و ارزش های انسانی دانش آموزان هستند، معلمان با رفتار، گفتار و برخورد خود می توانند تأثیر عمیقی در رشد دینی و اخلاقی آن ها بگذارند. چند جنبه از نقش معلم در تربیت دینی پرداخته می شود:

الف. الگو بودن در رفتار دینی و اخلاقی:

معلمان به عنوان الگوهای دینی برای دانش آموزان عمل می کنند. رفتار معلمان در کلاس درس، در روابط با دانش آموزان، همکاران و حتی والدین می تواند الگویی برای دانش آموزان باشد. اگر معلمان خود به اصول دینی مانند صداقت، تواضع، احترام به دیگران، و نظم و انضباط پایبند باشند، این ویژگی ها به طور ناخودآگاه به دانش آموزان منتقل می شود (سلیمانی، ۱۳۹۷).

ب. ایجاد فضای آموزشی مثبت و الهام بخش:

معلمان باید فضایی ایجاد کنند که در آن دانش آموزان بتوانند به راحتی نظرات و دیدگاه های دینی خود را بیان کنند و از طریق بحث های آزاد و مفید در کلاس درس به تأمل و تفکر دینی پرداخته و پرسش هایی را در این زمینه مطرح کنند. فضایی که در آن احترام به نظرات دینی مختلف برقرار باشد، به تقویت هویت دینی و معنوی دانش آموزان کمک می کند (سهرابی، ۱۴۰۰).

پ. انتقال مفاهیم دینی و اخلاقی از طریق تدریس:

معلمان با تدریس مفاهیم دینی، قرآن، سیره پیامبران و اهل بیت (علیهم السلام)، می توانند دانش آموزان را با اصول اخلاقی و ارزش های دینی آشنا کنند. تدریس اصول و آموزه های دینی باید به گونه ای باشد که نه تنها اطلاعات دینی را به دانش آموزان منتقل کند بلکه آن ها را ترغیب به عمل به این اصول و ارزش ها در زندگی روزمره شان نماید. معلم با استفاده از روش های تدریس متنوع و جذاب می تواند مفاهیم دینی را در ذهن دانش آموزان نهادینه کند (محمدی، ۱۳۹۹).

ت. مشارکت در پرورش روحیه معنوی و اخلاقی دانش آموزان:

در بسیاری از موارد، معلمان با توجه به موقعیت خاصی که در زندگی دانش آموزان دارند، قادر به هدایت و اصلاح رفتارهای دینی و اخلاقی آن ها هستند. به ویژه در دوره های حساس تحصیلی مانند مقاطع ابتدایی و متوسطه، معلم می تواند با توجه به ویژگی های فردی و روان شناختی هر دانش آموز، راهکارهای متناسب با شرایط خاص او را در جهت رشد روحی و معنوی اش پیشنهاد دهد. آموزش مفاهیم اخلاقی و دینی باید در کنار آموزش های علمی و تحصیلی قرار گیرد تا دانش آموزان بتوانند در کنار رشد عقلانی، به رشد معنوی و اخلاقی نیز دست یابند (یوسفی، ۱۴۰۰).

د. پشتیبانی از خانواده در تربیت دینی دانش آموزان:

معلمان می توانند با برقراری ارتباط نزدیک با خانواده های دانش آموزان، در فرآیند تربیت دینی آن ها همکاری کنند. برخی مسائل تربیتی و دینی ممکن است نیاز به هماهنگی و همکاری میان مدرسه و خانه داشته باشند. معلمان می توانند از طریق مشاوره با والدین و برگزاری جلسات مشترک، به ایجاد فضای یکپارچه برای تربیت دینی دانش آموزان کمک کنند (قاسمی، ۱۴۰۱).

3-4. برنامه های درسی و تربیت دینی دانش آموزان

برنامه‌های درسی باید به همه‌ی ابعاد انسانی توجه کنند و محدود به حوزه‌ای خاص نشوند. متأسفانه در بسیاری از مدارس درس دینی و قرآن مهجور مانده و گاهی قربانی دروس دیگر میشوند. در یک سری از مدارس هم فقط برخی از ابعاد قرآن و دینی مثلاً فقط قرائت و یا ... مورد توجه قرار می‌گیرند. تنوع دروس در کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمانی باعث جذابیت آن‌ها می‌شود. توجه به نیازهای دانش آموزان و علایق آنان به مباحث و استفاده از نظرات آنان در طراحی دروس، امری هوشمندانه است. ارائه‌ی الگو از شخصیت‌های دینی و متفکران بزرگ و شناخته شده که مورد قبول دانش آموزان است می‌تواند اعتماد آنان به مطالب را بیشتر و اهمیتش را آشکار کند معلمان باید در نظر داشته باشند حفظ تعاریف و پیام آیات نمی‌تواند باعث تربیت دینی شود.

3-5. گروه دوستان و هم سالان و تربیت دینی

دانش آموزان با گروه همسالان خود که به نوعی منبع اطلاعات نیز هستند ارتباط برقرار میکنند و کسی را به عنوان دوست برمیگزینند که خصوصیات مشابه خود دارند.

تأثیر پذیری از یکدیگر از چند راه:

1. الگو دادن: فرد با دیدن گفتار و رفتار دوستانش که باعث جلب توجه و یا محبوبیت آنان میشود الگو برداری میکند.
2. تقویت یا تنبیه: اگر عکس العمل دانش آموزان در برابر یک رفتار مثبت باشد تشویق موجب تقویت و تکرار آن رفتار می‌شود. در غیر این صورت آن عمل ترک میشود چون فرد تمایل ندارد جایگاه خود را در بین دوستان از دست دهد بنابراین سعی میکند که با آنان هماهنگ شود.
3. ارزشیابی: فعالیت‌های اعضا، توسط گروه ارزیابی و به آنها بازخورد داده می‌شود. این بازخوردها در فرد تأثیر میگذارد. برای جلوگیری از تأثیر نامناسب ایمان و تعقل برای دانش آموز مطرح میشود.

3-6. خانواده

خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری هویت دینی و تربیت اخلاقی کودکان دارد. رفتارها و ارزش‌های دینی که در خانواده منتقل می‌شوند، تأثیر زیادی بر شناخت و پذیرش آموزه‌های دینی توسط کودکان دارند. تحقیقات نشان می‌دهند که خانواده‌هایی که به طور فعال در آموزش و پرورش دینی کودکان خود مشارکت دارند، معمولاً کودکان با رفتارهای دینی مثبت‌تر و هویت دینی قوی‌تری دارند. (یوسفی، 1399)

در واقع باید بدانیم که پایه‌های تربیت کودکان در خانواده شکل می‌گیرد اگر تربیت بر اساس آموزه‌های دینی نباشد مفید نیست و اعتقادات خشک و بی‌منطق پدر و مادر باعث دین‌گریزی فرزندان میشود. اگر تربیت در خانواده غیردینی باشد با تربیت در مدرسه در تعارض است و باعث سردرگمی کودکان میشود؛ این بچه‌ها آموزه‌های نامناسب خود را به مدرسه می‌برند و به بقیه منتقل میکنند و ارزش‌ها را متحول میکنند.

همکاری میان خانواده و معلم در تربیت دینی می‌تواند به تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی در دانش‌آموزان کمک کند. زمانی که خانواده و معلم هم‌راستا و هماهنگ در راستای تربیت دینی دانش‌آموزان فعالیت می‌کنند، تأثیرات تربیتی آن‌ها به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد. این همکاری می‌تواند شامل هماهنگی در آموزش اصول دینی، برگزاری جلسات مشترک والدین و معلمان، و یا حتی طرح فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی در مدرسه باشد. (مهدوی، 1398)

3-7. کتب درسی

کتب درسی اگر به ابعاد تربیت و ابعاد وجودی مخاطبان توجه نداشته باشد غیر مفید و حتی مخرب اند. لحن سنگین و نا زیبای کتب که متناسب با سن دانش آموزان نیست مسائل دینی را به شیوه‌ی صحیح تبیین نمی‌کند و به طور ناقص به تربیت دینی می‌پردازد که تربیتی دینی را در دانش آموزان ایجاد نمی‌کند.

نقش کتب درسی در تربیت دینی یکی از جنبه‌های مهم فرآیند تربیتی است که تأثیر چشمگیری در شکل‌گیری هویت دینی و اخلاقی دانش آموزان دارد. کتب درسی به عنوان منابع آموزشی رسمی در مدارس، نه تنها وظیفه انتقال دانش‌های علمی را بر عهده دارند، بلکه می‌توانند به طور مؤثر مفاهیم دینی، اخلاقی و اجتماعی را به دانش آموزان منتقل کنند و به عنوان ابزاری برای پرورش شخصیت دینی و معنوی آن‌ها عمل کنند. در این راستا، کتب درسی در تربیت دینی نقش‌های مختلفی ایفا می‌کنند.

الف. انتقال مفاهیم دینی:

یکی از وظایف اصلی کتب درسی، آموزش اصول و مفاهیم دینی به دانش آموزان است. این مفاهیم شامل آموزه‌های مذهبی، ارزش‌های اخلاقی و تعالیم اسلامی می‌شود که می‌تواند به شکل‌دهی هویت دینی دانش آموزان کمک کند. دروس دینی در مدارس باید به گونه‌ای طراحی شوند که مفاهیم دینی را به طور ساده و کاربردی به دانش آموزان منتقل کنند و آن‌ها را قادر سازند که آموزه‌های دینی را در زندگی روزمره خود به کار گیرند (یوسفی، ۱۳۹۷).

ب. تقویت ارزش‌های اخلاقی:

کتب درسی می‌توانند نقش مهمی در تقویت ارزش‌های اخلاقی ایفا کنند. بسیاری از دروس دینی و اخلاقی، دانش آموزان را با مفاهیمی همچون صداقت، احترام به والدین، کمک به دیگران، تواضع، صداقت و سایر فضایل اخلاقی آشنا می‌سازند. این مفاهیم به دانش آموزان کمک می‌کنند تا نه تنها از نظر فکری، بلکه از نظر عملی نیز به اصول دینی پایبند شوند (محمدی، ۱۳۹۹).

پ. ایجاد فرصت برای تأمل و تفکر دینی:

کتب درسی می‌توانند فرصتی را برای دانش آموزان فراهم کنند تا در مورد مسائل دینی تأمل کرده و به درک عمیق‌تری از مفاهیم دینی دست یابند. طراحی سؤالات و فعالیت‌های تفکر برانگیز در کتاب‌های درسی، به ویژه در دوره‌های تحصیلی بالاتر، می‌تواند دانش آموزان را به فکر کردن و تحلیل عمیق‌تر در مورد آموزه‌های دینی و اخلاقی وادار کند (مرادی، ۱۴۰۰).

ت. تربیت دینی از طریق داستان‌ها و روایت‌ها:

در بسیاری از کتب درسی دینی، داستان‌ها و روایت‌های دینی از زندگی پیامبران، اهل بیت (علیهم‌السلام) و شخصیت‌های برجسته تاریخ اسلام آورده شده است. این داستان‌ها نه تنها جنبه‌های آموزشی دارند، بلکه به عنوان ابزاری برای تقویت ایمان و اخلاق دانش آموزان نیز عمل می‌کنند. این داستان‌ها می‌توانند الگویی برای رفتار دینی و اجتماعی مناسب برای دانش آموزان فراهم کنند (رضایی، ۱۳۹۸).

د. گنجاندن مفاهیم دین در سایر دروس:

در بسیاری از کتب درسی، مفاهیم دینی در سایر دروس غیر از دروس دینی نیز گنجانده می‌شود. به عنوان مثال، در درس‌های علوم اجتماعی، تاریخ و حتی علوم تجربی می‌توان به تأثیر دین در شکل‌گیری تمدن‌ها و جامعه‌ها اشاره کرد. این رویکرد کمک می‌کند تا دانش آموزان درک کنند که آموزه‌های دینی نه تنها در زندگی فردی بلکه در ساختار اجتماعی و تاریخی نیز نقش دارند (هاشمی، ۱۴۰۱).

3-8. تحلیل یافته‌ها

همانطور که از مطالب بررسی شده مشخص است، ابعاد مختلف مدرسه مانند برنامه درسی، روابط اجتماعی، فعالیت‌های فوق برنامه، و فضای فیزیکی مدرسه به طور متقابل در فرآیند تربیت دینی دانش آموزان تأثیر می‌گذارند. برای نمونه، برنامه‌های دینی درسی وقتی در فضای مدرسه و تعاملات اجتماعی معلمان با دانش آموزان پشتیبانی شوند، تأثیر بیشتری در پرورش هویت دینی دانش آموزان خواهند داشت. به عبارت دیگر، هر یک از این ابعاد به تنهایی نمی‌توانند تأثیر گذار باشند، بلکه باید به صورت یکپارچه و هماهنگ عمل کنند تا نتایج مطلوب تری در زمینه تربیت دینی حاصل شود.

مدرسه به عنوان یک نهاد چندبعدی و پیچیده، در تربیت دینی دانش آموزان نقش‌های مختلفی ایفا می‌کند. این ابعاد از جمله برنامه درسی، فضای فیزیکی، روابط اجتماعی از جمله تعامل با معلمان گروه همسالان و خانواده، فعالیت‌های فوق برنامه و فرهنگ سازمانی و کتب درسی، به طور هم زمان و متقابل در شکل دهی هویت دینی و اخلاقی دانش آموزان تأثیر گذارند. بنابراین، برای دستیابی به نتایج مؤثرتر در تربیت دینی، لازم است که این ابعاد به طور همگام و هماهنگ در مدرسه مورد توجه قرار گیرند.

در ادامه پس از بررسی های انجام شده و با استناد بر مطالب گفته شده در این مقاله پیشنهاد های کاربردی زیر جهت بهبود و افزایش تاثیر گذاری مدرسه در تربیت دینی و ایجاد هویت دینی برای دانش آموزان، به نهاد های مختلف ارائه میگردد:

پیشنهاد به آموزش و پرورش:

استفاده از دبیران مؤمن و آگاه به مبانی دینی، برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت جهت افزایش معلومات معلمان در زمینه تربیت دینی، برگزاری دوره های ضمن خدمت جهت آشنایی با اصول تربیت دینی دانش آموزان

پیشنهاد به مدیران مدرسه:

برگزاری جلسات انجمن اولیاء مربیان و دعوت از مشاوران مجرب برای آموزش چگونگی تربیت دینی به خانواده ها
نظارت بر اخلاق، رفتار و شیوه ی آموزش معلمان و برگزاری جلسات با آنان جهت یادآوری، تذکر و بررسی عملکرد آنان
پیشنهاد به معلمان:

افزایش مطالعات و توانایی های خود برای تربیت بهتر دانش آموزان، توجه به ابعاد وجودی انسان و بکارگیری این ابعاد در تربیت اعتقادی، اخلاقی و عبادی دانش آموزان، ارتباط مباحث درسی با معارف دینی و جبران ناگفته های کتاب، تغییر شیوه ی ارزشیابی دروس دینی از حالت حفظی به عملی و تحلیل مفاهیم، استفاده از داستان و ارائه ی الگو در جهت درک بهتر معارف دین
گروه بندی دانش آموزان برای افزایش اختیارات و عزت نفس آنها
پیشنهاد به خانواده ها:

نظارت بر رفت و آمد فرزندان و دوستان آنها و جلوگیری از رفت آمد با افراد ناشایست، همراهی با فرزندان برای شرکت در مراسم مذهبی، روضه ها و جلسات دینی، افزایش مطالعات در زمینه ی دین و تربیت دینی و زمینه سازی در فرزندان جهت آمادگی برای پذیرش دین
پیشنهاد به برنامه ریزان کتب درسی:

استفاده از نظرات دانش آموزان در تدوین کتب درسی، توجه به ابعاد وجودی انسان و ارائه ی تربیت اعتقادی، اخلاقی و عبادی متناسب با این ابعاد در کتب دینی و غیر آن، استفاده از لحن روان، تمثیل، الگو و داستان های واقعی، ارائه ی تمرین هایی که به افزایش قدرت تعقل و تفکر دانش آموز می انجامد، ارتباط منطقی مطالب کتب دینی و سایر کتب با معارف دینی

4. نتیجه گیری کلی

تربیت دینی به کلیه فعالیت هایی که در جهت تربیت ابعاد وجودی انسان و به منظور شناخت و ایمان افراد نسبت به اصول، عقاید، اخلاق و احکام دین است، گفته میشود. و هدف آن عبادت و بندگی خداوند است.

انسان دارای ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری می‌باشد و معلمان در جهت شناخت آموزه‌های دینی به دانش آموزان باید نقش‌های الگویی و آموزشی را در همه‌ی این ابعاد اجرا کند. همچنین هماهنگی و همکاری همه معلمان ضمن تأیید حق بودن دین اسلام موجب یاد آوری و تکرار آموزه‌ها نیز می‌شود. اگر معلمان اصول تربیت را به درستی بکار نگیرند، موجب تنفر دانش آموز از دین می‌شود. کتب درسی نیز می‌توانند مانند یک معلم با ارائه الگوها و مطالب متنوع در جهت تربیت دینی غنی و مفید باشند. در این کتب تربیت اعتقادی، اخلاقی و عبادی باید با توجه به ابعاد وجودی انسان صورت بگیرد تا منجر به تربیت دینی شود. تعارض در ارزش‌های کتب درسی، عدم توجه همه‌ی کتب به آموزه‌های دینی، متناسب نبودن با علایق دانش آموزان موجب آسیب به تربیت دینی دانش آموزان خواهد شد. همچنین تعارض در شیوه‌ی تربیتی مدرسه و خانواده و سایر نهادهای اجتماعی، موجب سردرگمی دانش آموز و در نهایت آسیب به تربیت دینی او می‌شود. علاوه بر این موارد، هم کلاسی‌ها و گروه دوستان هم با شیوه‌های اثر گذاری بر یکدیگر مانند الگو گیری، تشویق و تنبیه در بین گروه همسالان، ارزیابی رفتارها و مبادله اطلاعات، در شناخت و ارزش‌های دینی فرد نیز تاثیر می‌گذارند.

4-1. سهم علمی مقاله

این مقاله با بررسی نقش مدرسه و عوامل مختلف مؤثر در تربیت دینی دانش آموزان، به تحلیل و ارائه دیدگاه‌های نوین در این حوزه پرداخته است. یکی از سهم‌های علمی این مقاله، توجه به ابعاد مختلف تربیت دینی از جمله نقش معلمان، خانواده، و برنامه‌های درسی است که می‌تواند به درک بهتر و دقیق‌تری از فرآیند تربیت دینی در مدارس ابتدایی کمک کند. علاوه بر این، مقاله به نحوه تعاملات اجتماعی و آموزشی میان دانش آموزان و معلمان پرداخته و بر اهمیت هم‌افزایی این تعاملات در تقویت هویت دینی دانش آموزان تأکید می‌کند. از سوی دیگر، این پژوهش به چالش‌ها و فرصت‌های موجود در تربیت دینی در نظام‌های آموزشی می‌پردازد و می‌تواند به عنوان یک مبنای علمی برای تحقیقات آینده در زمینه‌های مرتبط با تربیت دینی در مدارس استفاده شود. این تحقیق همچنین با ارائه راهکارهایی برای بهبود روش‌های تربیتی در مدارس و همکاری میان خانواده و معلم در تربیت دینی، سهمی در تقویت جنبه‌های عملی و کاربردی این حوزه دارد و می‌تواند به عنوان راهنمایی برای سیاست‌گذاران و مدیران آموزشی در راستای بهبود وضعیت تربیت دینی در مدارس قرار گیرد.

4-2. پیشنهادات

برای پژوهش‌های آینده در زمینه تربیت دینی در مدارس، پیشنهاد می‌شود که تحقیقات بیشتری در رابطه با تأثیر محیط‌های دیجیتال و آموزش‌های آنلاین در تقویت هویت دینی دانش آموزان صورت گیرد. همچنین بررسی تطبیقی برنامه‌های درسی دینی در کشورهای مختلف می‌تواند به شناسایی روش‌های مؤثرتر کمک کند. در نهایت، تحقیقاتی که تعاملات فرهنگی و اجتماعی در مدرسه را با تربیت دینی پیوند دهند، می‌تواند جنبه‌های جدیدی از فرآیند تربیتی را روشن سازد.

منابع

- ابوطالبی، مهدی. (۱۳۸۶). تربیت دینی از دیدگاه امام علی. قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ابراهیمی، محمد. (۱۳۹۳). تربیت دینی و تأثیر آن در مدارس ابتدایی. انتشارات دانشگاه تهران.
- امینی، ابراهیم. (۱۳۸۶). اسلام و تعلیم و تربیت (ویرایش دوم). قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- بهشتی، احمد. (۱۳۹۲). اسلام و تربیت کودکان. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- داودی، محمد. (۱۳۸۸). تأملی در هدف تربیت اعتقادی. دو فصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی، سال چهارم شماره ۹.
- داودی، محمد. (۱۳۸۹). سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (ع)، جلد دوم: تربیت دینی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حسینزاده، اسماعیل. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان. مجموعه مقالات همایش تربیت دینی. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- سلیمانی، حسین. (۱۳۹۶). نقش معلمان در تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان*. مجله آموزش و پرورش اسلامی، ۸(۳)، ۴۵-۶۰.
- سلیمانی، محمد. (۱۳۹۷). فضای فیزیکی مدرسه و تأثیر آن بر تربیت دینی. مجله روان‌شناسی تربیتی، ۱۴(۲)، ۸۰-۹۳.
- سلیمانی، محمد. (۱۳۹۷). نقش معلمان در تربیت دینی دانش‌آموزان: از الگو بودن تا هدایت دینی. مجله پژوهش‌های تربیتی، ۱۰(۲)، ۱۱۰-۱۲۵.
- سهرابی، علی. (۱۳۹۹). تعاملات معلم و دانش‌آموز در انتقال مفاهیم دینی. مجله علوم تربیتی، ۱۲(۱)، ۲۳-۳۸.
- سهرابی، شاپور. (۱۴۰۰). معلمان و ایجاد فضای معنوی در مدارس: تأثیرات تربیتی و دینی. نشریه علوم تربیتی اسلامی، ۱۲(۱)، ۹۵-۱۰۸.
- قاسمی، فاطمه. (۱۳۹۹). فضای اجتماعی در مدرسه و تأثیر آن بر تربیت دینی. مجله علوم اجتماعی و تربیتی، ۱۱(۳)، ۷۵-۹۰.
- قاسمی، سمیه. (۱۴۰۱). تأثیر همکاری مدرسه و خانواده در تربیت دینی دانش‌آموزان. مجله روان‌شناسی تربیتی، ۱۴(۳)، ۸۵-۹۹.
- کشاورز، سوسن. (۱۳۸۷). شاخص‌ها و آسیب‌های تربیت دینی. مجله دو فصلنامه تربیت اسلامی، سال سوم، شماره ۶.
- خلیل‌زاده، سارا. (۱۴۰۰). تأثیر محیط خانواده و مدرسه بر تقویت رفتار دینی در دانش‌آموزان. مجله مطالعات تربیتی، ۱۵(۲)، ۱۲۰-۱۳۵.
- داوودی، محمد. (۱۳۸۹). تربیت دینی از منظر پیامبر و اهل بیت (ع). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- رضایی، نیلوفر. (۱۳۹۴). ابعاد وجودی تربیت دینی در مدارس و تأثیر آن بر شخصیت دانش‌آموزان. نشریه روان‌شناسی تربیتی، ۱۰(۴)، ۱۱۰-۱۲۵.
- رضایی، نیلوفر. (۱۳۹۸). فرهنگ سازمانی مدرسه و تأثیر آن بر تربیت دینی دانش‌آموزان. مجله آموزش اسلامی، ۹(۲)، ۱۰۰-۱۱۰.
- مرادی، شایان. (۱۴۰۰). نقش محتوای درسی در تقویت آموزه‌های دینی و اخلاقی. مجله آموزش اسلامی، ۱۱(۴)، ۱۳۰-۱۴۵.
- مرادی، شایان. (۱۴۰۰). طراحی و ارزیابی برنامه‌های درسی دینی در مدارس ابتدایی. مجله پژوهش‌های تربیتی، ۱۹(۱)، ۵۰-۶۴.
- موسوی، علی. (۱۳۹۵). تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان و تأثیر آن‌ها بر رفتار دینی. نشریه روان‌شناسی تربیتی، ۷(۲)، ۳۰-۴۵.
- مظفری، علی. (۱۳۸۷). نقش مدرسه در تربیت اخلاقی کودکان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). جامعه المصطفی العالمیه.
- مهدوی، جلال. (۱۳۹۸). همکاری خانواده و معلم در تربیت دینی دانش‌آموزان: رویکردی یکپارچه. نشریه علوم تربیتی، ۱۰(۴)، ۲۰۰-۲۱۵.
- محمدی، فاطمه. (۱۳۹۸). نقش تربیت دینی در شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان. پژوهش‌های تربیتی، ۱۵(۲)، ۸۵-۹۹.
- محمدی، فاطمه. (۱۳۹۹). کتب درسی و تربیت اخلاقی در نظام آموزشی ایران. نشریه علوم تربیتی، ۱۵(۲)، ۸۵-۹۹.
- محمدی، فاطمه. (۱۳۹۹). نقش برنامه‌های درسی در تربیت دینی دانش‌آموزان. مجله علوم تربیتی، ۱۲(۳)، ۱۱۰-۱۲۵.
- موسوی، مهناز. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی تربیت دینی در مدارس. مجله پژوهش‌های تربیتی، ۱۰(۲)، ۷۰-۸۵.
- یوسفی، محمد. (۱۳۹۷). نقش کتب درسی دینی در شکل‌دهی هویت دینی دانش‌آموزان. مجله پژوهش‌های تربیتی، ۱۲(۳)، ۱۰۵-۱۲۰.
- یوسفی، مهناز. (۱۳۹۷). برنامه‌های درسی دینی و تأثیر آن‌ها بر رشد معنوی دانش‌آموزان. تحقیقات آموزشی اسلامی، ۶(۴)، ۱۱۲-۱۲۸.
- یوسفی، مهناز. (۱۳۹۷). فضای فیزیکی مدرسه و تأثیر آن بر تربیت دینی. مجله روان‌شناسی تربیتی، ۱۴(۲)، ۸۰-۹۳.
- یوسفی، مهناز. (۱۴۰۰). نقش معلم در پرورش اخلاقی و دینی دانش‌آموزان: راهکارها و تجربیات عملی. مجله تربیت اسلامی، ۱۳(۲)، ۹۵-۱۰۷.
- هاشمی، سید. (۱۴۰۰). تربیت دینی جامع و ابعاد مختلف رشد شخصیت دانش‌آموزان. مجله تربیت اخلاقی، ۹(۲)، ۷۰-۸۵.
- هاشمی، سید. (۱۴۰۱). کتب درسی دینی و فرآیند تربیت دینی در مدارس ابتدایی. انتشارات رشد